



XABIER ALDAY

Heriotzak

Lagun bakartia omen da heriotza; bakarrik hiltzen omen gara guztiok, maite ditugunak eta gaituztenak inguruan izanik ere.

Hiltzeko modu ugari daude, eta ziurrenik gehiago asmatzen joango gara, baina modu bakarra dago heriotzari aurre egiteko; maitasunak eta adiskidantzak zirrikitua aurkitu badezakete ere ataka estu horretan, maiteak eta adiskideek ez.

Horregatik biltzen gara; bizitzan zehar egiten ditugun gauza guztiak heriotzaren horizontea urrats bat besterik ez bada ere atzera botatzeko eginikoak dira: bakardadea, egoneza, heriotzaren beste abizenak.

Urkoarekin ulertzeko luzatutako zubien egonkortasunak hurbiltzen gaitu bizitzara. Kultur-espresio guztien jomuga, literatura, eskultura, margolaritza, musika, denborarekiko dugun harremanetan gailentzeko ahaleginak dira; ez zaigula alferrik pasa ziurtatzeko saiakerak.

Etxetik zernahi irakurri, entzun, erosi, ordaindu eta edonorekin komunikatzea ahalbidetzen digun Interneten inguruko ekonomia guztiari egotzi geniezaioke adibidez, gaur egungo gateriaren pasibitate eta droga sintetikoen inguruan bildutako zentzugabeko agresibitatea.

Haziak aspalditik eta hainbat bide ezberdinetatik landatu ez bagenu bezala.

Erakunde publikoek zein zenbait unibertsitate pribatuk —azken hauek ikuspegia guztiz norbere aldeakoa izan arren— eskaintzen dituzten diru laguntza eta beken zerrendari begiratu besterik ez dago guztiek komunean dituzten puntuez ohartzeko: produktu (jarduera) eta merkatu (arlo) jakinetan aritzeko deialdiak. Inoiz ez eztabaida-foroak edo antzekoak sustatzeko planteamentuak. Indibidualistak. Pasiboak. Manipulatzaileak. Herio-bideak.

Lehendabizikoa Donemiliaga Kukulan

• TOMAS URZAINKI MINA •

[HISTORIALARIA]

Lehendabizikoa hondoraino Donemiliaga Kukulan (San Millan de la Cogolla). PPko aberri-salbatazaileek, hala nola PSOEkoek —dokumentuaren berri jakin ondoren, berak ere deitu ez izana besterik ez baitzuten salatu, edukiarekin ados zeudelako—, argitara eman dute *Donemiliaga Kukulako Adierazpena*, zeinen helburua ganbera legeileetan zenbait ekimen aurkeztea baita, Humanitateen irakaskuntza aldatzeko eta, hala, nagusiki, historiaren eta gaztelaniaren ikaskuntza bultzatzeko.

Labur-labur diote historiaren irakaskuntza sendotu egin beharko dela, «gertaera historikoak berak errespetatuz». Ez dute argitzen zein diren «gertaera» horiek, nork eta nola zehaztuko dituen. Azpimarraztekoa da, bestalde, irrikan gaudela jakiteko nor diren aipatu «gertaera historikoak» bermatzen dituzten «zientzialariak». Izan ere, adierazpenean ez da ezer esaten zehaztasun zientifikoaz, gertaerak egiaztatzeaz, iturri historikoak frogatu eta ikeritzeaz, ezin baitira jakintzat eman, hori guztia irakatsi baino lehen.

Baina esandakoaren argigarri, hona hemen adibide bat: PPK Senatuan, Kongresuan, Europako Parlamentuan eta parlamentu autonomikoetan dituen bozeramaileek guztiak batzeko deia egin eta irakatsi nahi izan digute, eta horretarako Donemiliaga Kukulako monasterioan bildu dira, gertakizunak eskatzen zuen hantitasunarekin bildu ere, hedabideetan islatu den bezala, eta «gertaera historikoez» duten ikuspegiaz lehenengo ikasgaia eman digute.

Errealitate historikoa da Donemiliaga Kukulako monasterioa 931 urte inguruan sortu zela, Antonio Ubieto Artetaren ustez agintari musulmanak egotzi eta lurraldea berriz Iruñeko erresuma baskoian sartu ondoren, Iruñeko errege-erreginen erabakiz eta babespean, eta Toda erregeorde zela. Iruñeko monarkek, Gartzia I.a Santxezen ondoren, erabateko babesa eman zioten Donemiliagako monasterioari. Hori aipatzen duen lehenengo dokumentua 942 urtekoa da. Nafarrek egungo Errioxa askatu ondoren soilik dago egiaztatuta Donemiliagako monasterioaren bizitza. 959an, bertan Susoko eliza sagaratu zuten, estilo mozarabiarreko eraikin garrantzitsuenetakoa bat.

San Martin Albeldako monasterio nafarra 924ko urtarilaren 5ean fundatu zuten Iruñeko errege-erreginek, Antso I.a Gartzesek eta haren emazteak, Todak, Vi-guerako gaztelua musulmanei kendu zietenekoa gogorarazteko. *Albeldense* edo *Vigilano* kodizea izan zen Albeldako idazkola nafarrean egindako lanik behinena. Vigilak idatzi eta argitu zuen, bi fraideren laguntzarekin: Sarrazino —lankide deitzen dio— eta Gartzia —dizipulu deitzen dio—. Vigilak ez zuen soil-soilik egin Iruñean nagusi ziren monarken deskripzioa. Haietaz amultsuki gomutatzen da, eta otoitz bero bat eskaintzen die, hainbatetan errepika-

tzen duena. Gartzia I.a Santxez ere aipatzen du, kodizea amaitu baino sei urte lehenago hil arren. Baina ez du aipatzen Gaztelako kondea, eta isiltze hori logikoa eta oso adierazgarria da, Gaztelak Nafarroako alde honetan geroago egingo zuen iruzurra kontuan hartzerak.

Vigilak bere liburu ospetsuan kleroa prestatzeko eta diozesiak, parrokiak eta monasterioak gobernatzeko legeria eklesiastiko eta zibil guztia bildu zuen. Iruñeko erresumaren historia txiki bat idatzi zuen, 905 urtetik 976ra bitartekoa, eta bertan Nafarroako errege Antso I.a Gartzes berotasunez goretsi zuen. Informazioa, neurri handi batean, aita eman zion, zein, dirudenez, Eximinus Vigilanis baitzen, Iruñeko gorteko handiketako bat.

Jose Goñi Gaztanbidek dio Albeldako kartularioan bildutako X. mendeko 29 dokumentuetatik zortzi Iruñeko errege-erreginetatik datozela, eta bat bera ere ez Gaztelako kondeetatik. Beste hamabost dokumentu Iruñeko errege-erreginen baimenarekin daude eginda, edo horien erregealdiaren arabera datatuta, edo, behintzat, haien aipamena dago datan edo testuan. Bitan bakarrik aipatzen da Gaztelako kondea. Argi dago Albeldako monasterioa Nafarroako lurraldean sortu eta garatu zela, Iruñeko errege-erreginen babes eraginkorrarekin. Gaztelako konde-kondesek ez zuten ezertan ere parte hartu. Nafarroako monarkek XI. eta XII. mendeetan ere jarraituko dute babesten Errioxako monasterioa.

Antonio Ubieto Artetak frogatu duen bezala, Espainiako historialarien ikuspegia, lehenik eta behin Ramon Menendez Pidal eta Justo Perez de Urbelen, dokumentazio baten azterketan oinarritzen da, baina ez dira bereizten jatorrizko dokumentuak eta kopiak, benetakoak eta falsifikazioak, eta, Justo Perez de Urbelen kasuan, gainera, ez dago testu bakoitzaren edizio kritikorik.

Jose Goñi Gaztanbidek adierazi bezala (Iruñeko Apezpikuen Historia, I. Liburukia, 126 or.), Justo Perez de Urbelek honako hau egiten du bere tesi espainolistak frogatzeko: «Aztarna, susmo, aieru eta hipotesien pilaketa erabiltzen du prozedura gisa, eta kontu handiz isilarazten du bere ikuspegi Gaztela-zalearen aurkako edozer, eta hala, kontraesanetan erortzen da». Adibidez, Perez de Urbel beneditarrak honako hau dio: «Oharpen pila batek... Gaztelarantz bideratzen gaitu, Errioxak eta, bereziki, San Martin Albeldakoak X. mendean izandako kultur loraldiaren azalpena aurkitzeko». Baina dokumen-

tuek benetan diote Errioxak onura ateratzuela X. mendean Europan gertatu zen pizkunde intelektualetik, eta, hain zuzen ere, bidegurutze batean zegoela, non, alde batetik, testu eta eragin europar eta nafarren eta, bestetik, andaluziar eta espainiarren trukea gertatzen baitzen. Ebroren hegoaldeko Nafarroa —egungo Errioxa eta La Riojilla, Okako mendietaraino— muga bizi eta sentikorra izan zen, eta X., XI. eta XII. mendeetan mota guztietako harremanak ahalbidetu zituen Nafarroako kultura europarraren eta Espainiako mundu kris-

tau mozarabiarraren artean.

Donemiliaga Kukulan bildutako PPko politikariek, halaber, honako hau diote: «Uste dugu beharrezkoa dela ikasleei ziurtatzea ahoz eta idatziz jakingo dutela gaztelania, bai eta, egongo balitz, autonomia erkidego bakoitzeko hizkuntza ofiziala ere».

Baina, berriz ere, ez du ematen hura denik lekurik egokiena, Donemiliaga Kukulako 60 kodize ospetsuan baitaude ezagutzen ditugun euskaraz eta nafar-aragoiar-errioxar erromantzez —eta ez gaztelaniaz— idatzitako lehen esaldiak, X. mendearen erdialdekoak. Egilea fraile nafar-errioxar bat izan zen, euskalduna, inguru hartan bizi ziren gehienak bezala.

Kontua da euskarak ez ezik, erromantze hizkuntza baskonikoez ere linguizidio errukigabea jasan zutela. Nafar-aragoiar-errioxar erromantzea ofiziala izan zen Nafarroako Estatuko dokumentazioan, baina gaztelaniak indarrez ordezkatu zuen konkistaren ondoren.

Azken mende honetan, sektore interesatu batzuk erromantze hori gaztelaniarekin nahasten ahalegindu dira, baina, egia esan, bi hizkuntza desberdin dira. Zabaldu ere zabaldu dute X-XII. mendeetako Errioxako monasterio nafarretako erromantzezko dokumentazioa gaztelaniaz idatzita dagoela, eta han idatzi zela lehenengo aldiz hizkuntza horretan, baina guztiz gezurra da.

Horiek bai direla «gertaera historikoak», dokumentu-iturrietan oinarritu, zientifikoki tratatu eta alde zuzenetik geroagoko faltsifikazioez garbituta. Ezin onartuzkoa da legearen inperioa erabili eta beste behin ezarri nahi izatea gertaera historikoen desitxuratzeko zaharkituak, kritika historiografikoak guztiz nabarmen utzi baititu. Agintea izateak ez du esan nahi egia eta arrazoia izatea, baina aipatu gobernatzaileek hori alde batera utzi nahi dute, ezjakintasuna ausarta delako, eta politikan, gainera, arriskutsua.